

ВІДГУК

офіційного опонента
на дисертацію Цімох Наталії Іванівни
«Трансформація жанрів телебачення України», подану на
здобуття наукового ступеня кандидата мистецтвознавства за
спеціальністю 26.00.01 - теорія та історія культури

У сучасну епоху все більшого значення в розвитку духовної культури набувають засоби масової комунікації, в тому числі й телебачення, що є могутнім джерелом найрізноманітніших форм та жанрів аудіовізуальної інформації. Нині телебачення постає невід'ємною складовою людського існування, оскільки вже кілька поколінь було виховано за умов перманентної наявності медіа у їхньому житті. Потужний вплив телебачення на глядацьку свідомість мільйонів реципієнтів – очевидний, проте й донині недостатньо вивченими залишаються наслідки цього незаперечного впливу на людську свідомість. Серед проблем, котрі сьогодні виникають перед представниками гуманітарних наук, ключовою слід назвати проблему тотального інформаційного тиску, що його багато в чому провокує і спричиняє телебачення, котре постає нині у неабиякій жанровій мінливості й гібридному формотворенні.

З огляду на сказане вище, дисертація Цімох Наталії Іванівни «Трансформація жанрів телебачення України» є актуальною й своєчасною роботою і уявляється чи не першою вдалою спробою комплексного дослідження жанрової еволюції екранних творів на тлі реальних історичних подій розвитку телебачення, що розглядається на рівні окремої, а не побіжної проблеми. Слід вказати, що така ретельна наукова розвідка щодо специфіки формування жанрів та жанрових утворень як зарубіжної, так і української телевізійної продукції, вже давно стала нагальною потребою для сучасної мистецтвознавчої науки, оскільки тема, обрана дисертанткою, належить до тих, які можуть бути об'єктом пограничного підходу, а саме: історії, теорії масової комунікації, соціальної інформаціології, естетики, філософії, психології, культурології, теорії журналістики, мистецтвознавства.

Зазначимо, що подібний пограничний підхід дозволив дослідниці виявити можливості суміжних наук, потенціал яких спрямований на вивчення розвитку й трансформації жанрів телебачення в Україні. Необхідно визнати, що авторка в значній мірі використовує ті можливості, котрі відкриває пограничний підхід, і насичує текст низками положень, які відображають її переконливу орієнтацію у відповідній літературі. Така позиція дисертантки виглядає привабливою з огляду на ґрунтовність і структурованість поданої інформації, а запропонована схема включає потенційно глибокі смисли, що можуть слугувати базою для подальших наукових досліджень.

Високої оцінки заслуговує проведена дисертанткою пошукова робота щодо виявлення потужної джерельної бази дослідження, основу якої склали документи Архіву Державного комітету телебачення і радіомовлення, довідкова та мемуарна література, цікаві малодосліджені матеріали періодики, а також інформаційні, інформаційно-аналітичні, художньо-публіцистичні та розважальні програми українських загальнонаціональних телеканалів, північно-американської кабельної та супутникової телевізійної мережі НВО, американських та британських телеканалів.

Якщо дивитись на запропоновану працю саме як кваліфікаційну роботу, неважко помітити, що в усьому – доборі та роботі з фактами, аналітиці, стилі інтерпретації, наукових принципах побудови тексту та ґрунтовних узагальненнях – відчувається зрілий дослідник, який здатний самостійно обирати перспективну тематику, ставити дослідницькі завдання й на високому якісному (передусім методологічному) рівні визначені завдання ретельно розв'язувати.

Здобувачка, на наш погляд, досить чітко визначила об'єкт і предмет дослідження, окреслила його хронологічні межі, обґрунтувала роль і значення предмету дослідження у системі аудіовізуального виробництва. Не викликають у нас заперечення й досить переконливо сформульовані авторкою мета й завдання дисертації, які передбачають здійснення глибокого й багатовекторного мистецтвознавчого аналізу жанрової трансформації

телебачення як специфічного чинника культури постмодернізму. При цьому відмітимо виважену і чітку структуру дисертації, яку визначають проблемно-хронологічний підхід, логічність і послідовність внутрішньої архітекτονіки, що дало можливість здобувачці з належною повнотою висвітлити головні аспекти досліджуваної проблеми в усіх трьох розділах, демонструючи оригінальність і теоретичну вправність наукової думки.

Ґрунтовно, вміло й впевнено, на наше переконання, написаний перший розділ роботи «Трансформація жанрів як предмет наукового аналізу», в якому авторка приділяє значну увагу загальній характеристиці сучасної телевізійної комунікації, формам взаєморозуміння між людьми та пізнання ними самих себе, розгляду основних стратегій спілкування: мови, мовлення, предметного світу артефактів, ідеології, мистецтва, нормативних систем, комунікативної техніки, технології, що сприяють формуванню соціальних систем та кардинальних змін в сучасній культурі. Тому справедливим можна вважати широке використання дисертанткою порівняльно-типологічного аналізу тих трансформаційних процесів, що здійснюються під впливом нових інформаційних та телекомунікаційних технологій.

Позитивним для першого розділу, на наш погляд, є те, що Н.І.Цімох, прагнучи бути максимально об'єктивною, розвиває власну дослідницьку думку на основі численних праць відомих українських та зарубіжних науковців минулого і сучасності, що розглядають та аналізують жанрове розмаїття телебачення в контексті загальнотеоретичного, історичного, психологічного, соціологічного та мистецтвознавчого аспектів. Примітно, що авторка впевнено демонструє добру обізнаність з доробком дослідників, які прямо чи опосередковано зверталися до тематики, що її цікавить. Уточнюючи у підрозділі 1.2 «Понятійно-категоріальний апарат дослідження жанрів телебачення» такі ключові поняття, як «жанр», «телевізійний жанр», «формат», «передача», «програма», «трансформація», «дисфузія», «жанрові традиції», «жанрова система», «жанроутворюючі фактори» у контексті

специфіки вітчизняного телевізійного контенту, дисертантка дає зважену оцінку працям попередників, не впадаючи в крайнощі ані апологетики, ані категоричного заперечення й при цьому доходить цікавого висновку, що телевізійний жанр слід розглядати як досить складне «поняття, що включає в себе засоби відображення навколишнього світу на телеканалі за допомогою нарису, репортажу, телеспектаклю, художнього фільму, багатосерійного телефільму» тощо. Слід відмітити, що широке застосування категоріально-понятійного апарату у наступних розділах дисертації, органічне поєднання теоретичних положень і практичного досвіду дозволило пошукувачці уникнути описовості і провести науковий аналіз на гідному академічному рівні, створивши певну авторську модель, на яку можуть орієнтуватись як дослідники, так і педагоги-практики. Отож, саме такий підхід надає їй інтелектуальні й моральні підстави визначитися з особистим внеском в розробку зазначеної тематики, а крім того, знайти власне місце на тематичному та інтерпретаційному полі, переконливо викладаючи авторську позицію.

По-своєму оригінальним фактологічно-насиченим, опертим на значну кількість першоджерел є другий розділ дисертації «Специфіка ідентифікації і трансформації жанрів телебачення в Україні і світі». В ньому авторка, послуговуючись творчим досвідом телевізії США й Великобританії, виокремлює та здійснює глибокий історико-культурологічний, соціологічний та мистецтвознавчий аналіз досить складного процесу становлення й розвитку жанрів телебачення у світовому телепросторі й разом з тим розглядає крізь ретроспективну призму жанрову структуру телебачення України. При цьому глибоко досліджуючи теорію і практику телевізійних жанрів зарубіжних країн, а крім того оригінально висвітлюючи специфіку ідентифікації й трансформації жанрів телебачення в історичній ретроспективі, дисертантка робить досить вдалі спроби осмислити особливості процесу жанроутворення та генези інформаційних та

розважальних жанрів, представлених у мережі мовлення державних, приватних та супутникових англomовних телеканалів.

Показово, що спираючись на величезний об'єм використаної літератури та перегляд телевізійної продукції, Н.І.Цімох окреслює потужний вплив персонально-творчих детермінант на еволюціонування жанрової системи українського радянського телебачення, виявляючи той важливий факт, що саме завдяки творчому авторському підходу значного розвитку у другій половині ХХ ст. набули документальні та телевізійні фільми, літературно-драматичні, музичні, дитячі передачі.

Розглядаючи специфіку та особливості жанрової аудіовізуальної продукції, авторка узагальнює її функції, типові риси як з точки зору ретроспекції історичного становлення, так і якісних змін, що визначають тенденції, притаманні розвитку сучасної медійної культури. Такий підхід виглядає привабливим з огляду на ґрунтовність і ретельну структурованість поданої інформації, а запропонована схема включає потенційно глибинні смисли, що можуть слугувати базою для подальших досліджень різноманітних мистецьких явищ.

Досить сміливо узагальнюючи досліджуваний матеріал другого розділу, авторка цілком вірно констатує, що жанрова політика провідних телеканалів кінця ХХ початку ХХІ ст. спрямована на активування підвищення рівня в межах популярних концепцій, виявленою ціллю чого є послідовне сприяння усвідомленому використанню культурно-мистецької складової телепрограм.

Міцне теоретичне підґрунтя дає можливість дисертантці виявити й вказати на ті причини, що сприяли системному й послідовному оновленню системи жанрів на телевізії, серед яких дослідниця називає основні, а саме: форматизацію контенту, його мультимедійність та видовищність, а також нелінійність та деяку фрагментарність. Варто відмітити, що вказуючи на стрімкі процеси жанрової гібридизації телевізійного продукту, а також відзначаючи позитивні риси в розвитку і разом з тим трансформації

телебачення означеного періоду, як то: системний та синтетичний характер, потужний організаційний і технічний потенціал, прагнення довершеності змісту та форми, реалізованої такими зображально-виражальними засобами, котрі би справляли позитивний вплив на формування певного художньо-естетичного смаку глядачів, авторка робить цікавий висновок, що тенденції розвитку сучасного медійного простору, стрімкі темпи життя, властиві нинішньому інформаційному суспільству, широке розмаїття способів презентації телевізійного контенту саме й уможливають народження новітніх й трансформацію вже існуючих (традиційних) жанрів телевізії та активно сприяють формуванню синтетичних і мультимедійних жанрів.

У багатоаспектній пошуковій роботі Н.І.Цімох особливий інтерес становить третій розділ «Трансформація форми і змісту телевізійних жанрів в Україні», де авторка, акцентуючи увагу на комерціалізації сучасного телебачення, ретельно простежує та виявляє, вправно застосовуючи комплексні методи дослідження, деякі особливості традиційних та інноваційних трансформаційних процесів у жанрах телебачення України. Зокрема, у ґрунтовному підрозділі 3.1 «Специфіка трансформаційних процесів інформаційних та аналітичних жанрів українського телебачення» дисертантка, виявляючи гідну уваги теоретичну вправність, стверджує, що найменш помітні видозміни стались (в межах телевізії України) з інформаційними жанрами, оскільки відповідна міра їх трансформації, як правило, не виходить за межі адаптації й способів подання та сприймання рецепієнтом певної інформації у відповідному медійному різновиді. Разом з тим, аналізуючи запозичений телебаченням України жанр ток-шоу (у численних тематичних спрямуваннях і варіаціях), дослідниця, демонструючи сучасний тип мислення, доходить висновку, що провідною детермінантою його видозмін у процесі адаптації до специфіки вітчизняного соціокультурного простору є своєрідна унікальність особистісного, індивідуально-творчого підходу телеведучого.

Вже у наступному підрозділі 3.2. « Особливості розвитку та новаторство жанрів художньої публіцистики в умовах медійного простору України початку XXI ст. (на прикладі сучасної вітчизняної теледокументалістики)» Н.І.Цімох, здійснюючи інтегруючий аналіз художньої структури жанрів сучасної документальної продукції українського телебачення слушно зауважує, що комерціалізація телебачення, яка пропонує однакову ринкову логіку для всіх, іноді призводить до того, що культурно-мистецькі продукти, інформація, телевізійні повідомлення розглядаються як товар зі своїми стійкими жанровими кодами, котрий справляє часом і негативний вплив на трансформацію людської свідомості.

Виявляючи розуміння динаміки телевізійного буття, здобувачка констатує, що кардинальні зміни характеру існування телебачення в Україні зумовлюють інтерес до його реформування, зокрема в галузі домінуючих нині розважальних тележанрів, про що йдеться у підрозділі 3.3. « Конвергенція традиційних жанрів вітчизняного телеконтенту в контексті розважального телебачення». Авторка слушно підкреслює, що, нажаль, часом невиправданий натуралізм і наочність, надмірне прагнення до сенсаційності сучасного телебачення нині орієнтують глядачів на особливе сприйняття світу – позбавлене цілісності, фрагментарне, колажне, де зникає межа поміж дійсністю, минулим і майбутнім, втрачається сенс наділених здоровим глуздом дій і оцінок. Виявляючи неабиякий дослідницький хист, дисертантка, констатує утворення новітніх жанрових моделей тлумачення митцями емпіричної та організації екранної реальності, відзначає негативні ознаки надмірної комерціалізації розважального телемовлення, що перш за все виявляється у пріоритеті його, сказати б, «відволікаючої» функції, змістовій примітивності, свідомій ліквідації стратегії нагромадження та пропаганди моральних норм, принципів, ідеалів та цінностей, нівелюванні інтересу до досягнень науки, техніки, здобутків мистецтва. Очевидним, як влучно підкреслює дисертантка, стає той факт, що світосприйняття постмодернізму знайшло своє найбільш адекватне відтворення й у

розважальних жанрах програм телебачення, що розвиваючись за власними законами й видозмінюючись у контексті різноманітних структурних і змістових перетворень телевізійного процесу тим не менш активно експансуються в телевізійний простір України як із західних, так і із східних країн.

Відзначаючи ерудицію авторки, слід вказати на те, що вона, роблячи ґрунтовні загальні висновки стосовно того, що всі телепрограми та жанри сучасного українського телебачення слід розглядати як систему, в якій кожен елемент впливає на решту, а результатом цих трансформацій є жанрові зміни, репрезентує в своїй роботі значну кількість корисних і водночас оригінальних для нинішнього стану українського телебачення конструкцій та схем його реформування, котрі в значній мірі сприяли би «оздоровленню» ситуації: без комерційних надуживань в цій галузі і так само необхідного узгодження художньо-естетичних вимірів екранного мистецтва з його потенційними можливостями. Цілком очевидно, що ті деградаційні процеси, котрі гальмують розвиток національної культури (зокрема й телевізійної), певним чином заважають узгоджувати ці два полярні начала – комерційного й художньо-естетичного. Саме тому міркування та висновки дисертанта-теоретика матимуть, на нашу думку, чимале практичне значення.

В цілому позитивно оцінюючи дисертацію, яку визначають проблемно-хронологічний підхід, логічність і послідовність внутрішньої архітектоніки, що дає авторці можливість з належною повнотою висвітлити головні аспекти досліджуваної проблеми, вважаємо за необхідне вказати на деякі моменти, що мають дискусійний характер.

1. В частині, що присвячується аналізу праць попередників Н.І.Цімох, на наш погляд, не дістає саме критичності. Таке шанобливе ставлення до наукових розвідок вчених, що торкались тематики, яка цікавить дисертантку заважає зрозуміти, в якій мірі здобувачка пішла далі авторів, що вже працювали в тематичному полі дисертації.

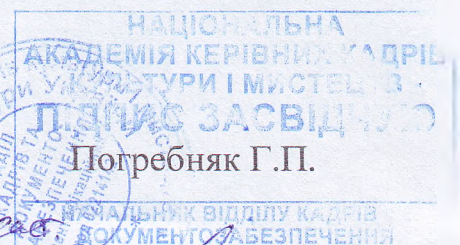
2. На жаль, новаторські роботи завжди мають низку тих положень, які важко сприймаються і викликають певні зауваження з боку опонентів. Отож, з тексту дисертації випливає, що авторка досліджувала означену проблему з позицій мультимедійності та інтердисциплінарності, а тому вважаємо, що ці підходи потребують більш чіткої характеристики.

3. Відомо, що кожне наукове дослідження цінне не лише вирішенням поставлених завдань, вивченими проблемами, але й тими дослідницькими «векторами», котрі дають поштовх для подальших наукових розвідок, спонукають вчених до продовження роботи із запропонованої тематики, відкривають новітні пошукові шляхи. З огляду на це, на сторінках роботи авторці варто було би конкретизувати можливі напрямки подальших студій з обраної теми, вказати на ті проблеми, котрі необхідно вирішувати у наступних дослідженнях.

Віддаючи належне науковим здобуткам Цімох Наталії Іванівни, слід зазначити, що вказані вище недоліки не мають концептуального характеру й не знижують високого науково-теоретичного рівня праці. До того ж, гадаємо, дисертантка може знайти на ці закиди солідні контраргументи. Автореферат відповідає основним положенням дисертації. Відзначимо достатньо повне висвітлення основних результатів роботи у численних одноосібних публікаціях, перелік яких наведено.

Вважаю, що ґрунтовна й фундаментальна робота Цімох Наталії Іванівни «Трансформація жанрів телебачення України» є завершеним самостійним дослідженням, актуальність і практична значимість котрого дає потужні підстави стверджувати, що автор дисертації заслуговує присудження наукового ступеня кандидата мистецтвознавства за спеціальністю 26.00.01 – теорія й історія культури.

Офіційний опонент
кандидат мистецтвознавства,
доцент, професор Національної
академії керівних кадрів
культури і мистецтв

Погребняк Г.П.

Г.П. Погребняк